

ONA TILI VA ADABIYOT FANLARINI O'QITISH METODIKASI

Xalilova Matlubaxon Odiljanovna

Andijon viloyati, Paxtaobod tumani

38- maktab ona tili va adabiyot fani Oliy toifali o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ona tili va adabiyot o'qitish metodikasi, uning asosiy maqsadlari va zamonaviy yondashuvlari tahlil qilinadi. Ona tili fanini o'qitish orqali o'quvchilarda grammatik bilimlarni shakllantirish, nutq madaniyatini rivojlantirish va adabiyotga qiziqishni oshirishning ahamiyati yoritilgan. Maqolada interfaol metodlar, axborot texnologiyalaridan foydalanish, amaliy topshiriqlar va loyihaviy yondashuvlar kabi zamonaviy ta'lim usullari o'quv jarayonini samarali tashkil etishdagi o'rni ko'rsatib berilgan. Ushbu metodika o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish, badiiy didini shakllantirish va milliy madaniyatga hurmatni oshirish uchun muhim omil ekanligi asoslangan.

Kalit so'zlar: metodlar, o'qitish, ona tili, adabiyot, pedagogik texnologiya, ta'lim, talaba.

Kirish

Ona tili va adabiyot ta'lim tizimining asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib, o'quvchilarda milliy madaniyatga hurmat, badiiy did, va nutq madaniyatini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ona tili nafaqat o'z fikrlarini aniq va ravon ifodalash imkonini beruvchi vosita, balki milliy o'zlikni anglash va madaniy merosni saqlashda asosiy omildir. Adabiyot esa inson qalbi va ruhiyatini tarbiyalaydi, estetik zavqni oshiradi va ma'naviyatni boyitadi.

Zamonaviy ta'limda ona tili va adabiyot o'qitish jarayonida samaradorlikni oshirish uchun ilg'or pedagogik yondashuvlar, interfaol metodlar va texnologiyalarni qo'llash muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada ona tili va adabiyot o'qitishning metodikasi, uning asosiy maqsadlari, zamonaviy yondashuvlari va o'quvchilarning ta'lim sifatiga ko'rsatadigan ta'siri ko'rib chiqiladi.

Ma'lumki, har qanday pedagogik texnologiya "o'quv jarayoni - tarbiyachi" munosabatlarida tashkil etiladi, ya'ni o'qituvchi va stajyor bir xil ta'lim yo'nalishida ishlaydi. Mashg'ulot tinglovchining o'zini topishi, muammolarga echim topishi, guruhda do'stona muhit yaratishi, mantiqiy xulosalar chiqarishi, o'z fikrini halol va erkin ifoda etishi uchun sharoit yaratadi. O'qituvchining o'zi o'qituvchi, menejer, yo'l boshchi, kuzatuvchi, rahbar, talabaning do'sti, sherigi va yordamchisi (o'quvchi yoki tinglovchi) sifatida ishlaydi.

Adabiyotlarni tahlil qilish

Ona tili va adabiyot o'qitish metodikasi sohasida amalga oshirilgan ilmiy izlanishlar keng doiraga ega bo'lib, bu sohaning metodologik va didaktik asoslarini kengaytirishga qaratilgan. Ushbu sohadagi adabiyotlarni tahlil qilish jarayonida bir qancha ilmiy tadqiqotlar va metodik qo'llanmalar muhim ahamiyatga ega.

Bir nechta tadqiqotchilar (Xodjayev, 2010; Mamatov, 2014) ona tili o'qitishning asosiy prinsiplari va metodlarini o'rganishda didaktik yondashuvlarning ahamiyatini ta'kidlaydilar. Xususan, Xodjayev (2010) o'zining "Ona tili va adabiyot o'qitish metodikasi" asarida, o'quvchilarda tilga bo'lgan muhabbatni shakllantirishning muhimligini va bu jarayonni o'qituvchi tomonidan maqsadli tarzda boshqarish zarurligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, o'quvchilarning mustaqil fikrlash va tahliliy qobiliyatlarini rivojlantirishda tahlil va sintez metodlarining o'рни katta ekanligini ta'kidlashadi.

Bundan tashqari, o'qitishning amaliy tomoniga alohida e'tibor qaratgan adabiyotlar (Abdullayeva, 2018; Mahmudov, 2020) zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanishning muhimligini ko'rsatadi. Mahmudov (2020) "Ona tili va adabiyot metodikasida innovatsion texnologiyalar" nomli ilmiy maqolasida interfaol metodlar va axborot texnologiyalaridan foydalanishning o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish va o'quv jarayonini samarali tashkil etishdagi o'рни haqida gapiradi. Uning fikricha, axborot texnologiyalari

yordamida darslarni ko'rgazmali va interaktiv tarzda o'tkazish o'quvchilarning mavzuni o'zlashtirishini sezilarli darajada yengillashtiradi.

Shuningdek, adabiyotlarni o'rganishda badiiy tafakkur, estetik did va nutq madaniyatini rivojlantirish zarurligini ko'rsatuvchi tadqiqotlar (Abdullayeva, 2018) ham mavjud. Abdullayeva (2018) o'z tadqiqotida adabiyot o'qitish jarayonida badiiy asarlardan foydalanishni ta'kidlaydi, chunki bu o'quvchilarga inson ruhiyatini anglash va ijtimoiy hayotdagi muhim masalalarni o'ziga xos badiiy til orqali tushunish imkonini beradi.

Metodologiya

Ushbu maqolada ona tili va adabiyot o'qitish metodikasini o'rganishda analitik va tavsiflovchi tadqiqot metodlari qo'llanilgan. Tadqiqot davomida o'qitish metodlari va yondashuvlari bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Bunday yondashuv ta'lim jarayonining samaradorligini baholash, turli pedagogik texnologiyalarning o'quvchilarga ta'sirini o'rganish va metodik vositalarning samaradorligini aniqlash imkonini beradi.

Tadqiqotda, shuningdek, eksperimental metoddan foydalanish orqali interfaol metodlarning ona tili va adabiyot darslaridagi o'quvchilarga ta'siri o'rganildi. Eksperiment davomida o'quvchilarga turli interfaol metodlar, jumladan, brainstorming, klaster texnologiyalari va loyihaviy yondashuvlar yordamida ta'lim berishning samaradorligi o'lchandi. Eksperiment natijalari o'quvchilarning motivatsiyasini, darslarga bo'lgan qiziqishini va bilimlarining o'zlashtirilish darajasini o'lchashga qaratildi.

Shuningdek, metodologik yondashuvlarda o'quvchilarni mustaqil fikrlash va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratildi. Maqolada o'quvchilarning nutq madaniyati, badiiy tafakkuri va adabiy didini shakllantirishga qaratilgan amaliy topshiriqlar, insho va adabiy tahlil metodlari tahlil qilindi. Yangi pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlarni qo'llash orqali o'quvchilarning o'zlashtirish jarayonini samarali tashkil etish imkoniyatlari ko'rib chiqildi.

Bundan tashqari, metodologik asoslar sifatida konstruktivizm, interaktiv ta'lim yondashuvlari va integratsion metodlardan foydalanildi. Konstruktivizmga asoslangan yondashuv o'quvchilarga mustaqil bilim olish, o'z fikrlarini ifodalash va ularni mantiqiy tarzda tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga imkon beradi. Integratsion yondashuv esa, ona tili va adabiyot fanlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ko'rsatish va o'quvchilarga har ikkala fanning o'ziga xos jihatlarini birgalikda tushunishga imkon yaratadi.

Yuqoridagi metodologik yondashuvlar orqali o'quvchilarning til va adabiyotga bo'lgan qiziqishini oshirish, ularning bilim va ko'nikmalarini chuqurlashtirishga erishish mumkin.

TADQIQOT NATIJALARI

O'z mutaxassisligi bo'yicha ona tili va adabiyot o'qituvchilarini zamonaviy ta'lim texnologiyalari asosida tayyorlashni tashkil etish quyidagi maqsadlarni nazarda tutadi:

- * ona tili va adabiyoti ixtisosligiga ega bo'lgan maktab o'qituvchilarining kasbiy darajasining doimiy o'sishini hisobga olgan holda uni rivojlantirish va takomillashtirish;
- * pedagogik fikrlashni bosqichma-bosqich boyitish;
- * Ta'lim jarayonida foydalanish zarur bo'lgan zamonaviy va axborot texnologiyalarini, uslubiy bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish va joriy etish;
- * Xalqaro pedagogik tajribani joriy etish va ularni o'quv jarayoniga tatbiq etish;
- * tinglovchilarning ehtiyojlari va ehtiyojlarini tarbiyalash usullari, usullari va vositalarini to'g'ri tanlash;
- * o'quv jarayonini prognoz asosida tashkil etish, shuningdek texnologik xarita orqali interfaol darslarni tashkil etish.

Ona tili va adabiyot o'qituvchilari malakasini oshirish kurslarini ilg'or pedagogik texnologiyalar asosida maqsadli tashkil etish ushbu soha mutaxassislarining ehtiyojlariga mos bo'lib, unda quyidagi vazifalar belgilangan:

- * ona tili va adabiyot o'qituvchilarining malakasini oshirishni zamonaviy ta'lim talablari asosida tashkil etish;

* Ona tili va adabiyoti mutaxassisligi bo'yicha maktab o'qituvchilarining malakasini oshirishda zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalaridan samarali va o'rinli foydalanish;

* ona tili va adabiyoti mutaxassisligi bo'yicha maktab o'qituvchilarining malakasini oshirishda masofaviy o'qitish usullaridan oqilona foydalanish;

* O'z mutaxassisligi bo'yicha boshlang'ich maktab o'qituvchilarining malakasini oshirish uchun o'quv-uslubiy resurslardan foydalanish;

* ona tili va adabiyoti bo'yicha o'z kasbiy mahoratini oshirish, ilg'or tajribalarni ommaviy axborot vositalarida e'lon qilish bo'yicha o'qitilgan maktab direktorlari bilan tajriba almashish.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida ona tili ta'limining asosiy maqsadi o'quvchilarning kommunikativ savodxonligini oshirish, ularni mustaqil va ijodiy fikrlashga yo'naltirishdir. Fikrlarni to'g'ri, ravon, oqilona ifoda etish g'oyasini o'rgatish. Uni amalga oshirishning eng kuchli omillaridan biri bu samarali matn yaratish texnologiyasini ishlab chiqish, o'quv amaliyotini izchil amalga oshirish, talabalarni muammoli o'qitish vazifalari orqali tadqiqot va kashfiyotlarga yo'naltirish, so'z boyligini kengaytirishda nutq qobiliyatini shakllantirish (so'zning lingvistik ma'nolarini talqin qilish) nutq va matn yaratish), bu so'zni "bilish" va tanlab ishlatish, mahorat va mahorat lug'atini shakllantirish uchun mo'ljallangan. Lekin talabalar ko'nikmalarini universal texnologiya shakllantirish uchun matn-intensiv yaratish, ular bir xil maqsadga xizmat, maxsus joy matn bosqichli tizimi ishlab chiqish va amalga oshirish yaratish. Axborot savodxonligini ta'minlash va qo'llab-quvvatlashning asosiy omili nutqiy vaziyatlarning talabiga binoan izchil, aniq, ravon ifoda etish, tezkor yozish ko'nikmalarini rivojlantirishdir. Umuman olganda, DTSni to'liq amalga oshirish o'quvchilarning kommunikativ savodxonligini rivojlantirishni, ona tili ta'limida mustaqil yozish ko'nikmalarini rivojlantirish texnologiyasini ishlab chiqishni va tizimli takomillashtirishni talab qiladi. Qasddan qo'llash mustaqil matnni yaratish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va mahorat ko'nikmalari ona tili darslarida o'rganiladigan har

bir mavzuning asosiy maqsadiga aylanishi kerak. Matn yozishning mantiqiy davomi matn tilini, matnni o'rganish va tahrirlashning mantiqiy va uslubiy darajasini o'rganishdir.

Ona tilida yangi til iboralarini izlash, uni sinfda qo'llash, ijodiy fikrlash hodisalarini kuzatish, tahlil qilish, sintez qilish, tahlil qilish va sintez qilish qobiliyatini oshirish. Ona tilining asosiy mazmuni o'quvchilarni quyidagi ko'nikma va malakalarda matn yozish ustida ishlashga undashdir: adabiy asar yozish - matnli g'oya: rasm, hikoya, manzara, odam, hayvon, narsa, voqea va boshqalar. Mavzuni o'qitish metodikasi talabalarga qanday yondashishni, badiiy adabiyotlar bilan tanishishni va ularni tahlil qilishni o'rgatadigan shaxsning ismi bilan bir xil. Aynan shu fan adabiyot darslarini tashkil etishning interaktiv yo'llari, usullari va mashqlarini tanishtiradi, o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini shakllantiradi, idroklarini kengaytiradi va his-tuyg'ularini tarbiyalaydi. Ona tili va adabiyotining inson psixologiyasiga ta'siri haqida o'ylab, Stiv Ekzuzer shunday tushuntiradi: "dunyoda faqat bitta muammo bor - odamlar hayotdan ma'naviy qoniqish hissini his qilishlari kerak. Yurak ruhiy xazinalarsiz toshga aylanadi. Ishonchimiz komilki, bu g'oyalar faqat ushbu fanlarni ta'lim darajasiga olib chiqa oladigan san'at sohasidagi malakalilarga yuboriladi.

Ona tili va adabiyot o'qitish metodikasi

Ona tili va adabiyot o'qitish metodikasi o'quvchilarda ona tilini chuqur bilish, so'z boyligini oshirish, adabiy asarlarni o'qish va tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan muhim pedagogik yo'nalishdir. Ushbu metodika til va adabiyot fanlarini o'qitishda ta'lim jarayonini samarali tashkil qilish, o'quvchilarda ijodkorlik va tahliliy fikrlashni rivojlantirish imkonini beradi.

Ona tili va adabiyot o'qitishning asosiy maqsadlari:

- 1. Til bilimini rivojlantirish:** O'quvchilarga ona tilining grammatik qonuniyatlarini, yozma va og'zaki nutqning to'g'ri shakllarini o'rgatish.
- 2. Nutq madaniyatini oshirish:** O'quvchilarning o'z fikrini aniq, mantiqiy va chiroyli ifodalash ko'nikmalarini shakllantirish.

3. **Adabiy bilimlarni kengaytirish:** Milliy va jahon adabiyoti namunalarini o'rgatish orqali o'quvchilarning badiiy didini va estetik dunyoqarashini rivojlantirish.
4. **Ijodiy ko'nikmalarni rivojlantirish:** Insho yozish, ijodiy topshiriqlarni bajarish orqali o'quvchilarning ijodkorlik qobiliyatlarini oshirish.

O'qitishning zamonaviy yondashuvlari:

1. **Interfaol metodlar:**

- *Klaster texnologiyalari:* Matn yoki mavzuga oid asosiy g'oyalarni jamoaviy tarzda aniqlash.
- *Debatlar:* Adabiy asar qahramonlari yoki muallif fikrlari yuzasidan bahs-munozara tashkil qilish.

2. **Axborot texnologiyalaridan foydalanish:**

- Multimediali taqdimotlar, audiokitoblar va onlayn resurslar orqali darslarni jonli va qiziqarli qilish.
- Til o'rganishga mo'ljallangan onlayn platformalar (masalan, grammatik mashqlar) yordamida ko'nikmalarni mustahkamlash.

3. **Amaliy topshiriqlar:**

- Insho yozish, matn tahlili, rolli o'yinlar va badiiy asarlarni dramatisatsiya qilish orqali ta'lim jarayonini boyitish.

4. **Loyihaviy o'qitish:**

5. O'quvchilarni adabiy mavzular bo'yicha loyihalar ishlab chiqishga jalb qilish, masalan, biror yozuvchi hayoti va ijodiy merosi haqida tadqiqotlar qilish.

Xulosa

Ona tili va adabiyot o'qitish metodikasi o'quvchilarni milliy madaniyatga hurmat ruhida tarbiyalash, ularning ijodiy salohiyatini ochish va nutq madaniyatini rivojlantirishda alohida ahamiyatga ega. Zamonaviy yondashuvlar va texnologiyalarni qo'llash orqali bu jarayonni yanada samarali va qiziqarli qilish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ona tili (Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 8-sinfi uchun darslik) O'zXTaV. Toshkent - 2019.
2. Lison ut-tayr(Qush tili). Sharofiddin SHARIPOV,f.f.n. Vahob RAHMON O'zRESda xizmat ko'rsatgan madaniyat xodimi nasriy bayoni. "Tafakkur" nashriyoti, Toshkent - 2020.
3. O'zbek tilining izohli lug'ati. 5 jildli. "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi", Davlat ilmiy nashriyoti - 2006.
4. O'zbek tilining izohli lug'ati. 5 jildli. "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi", Davlat ilmiy nashriyoti - 2006.
5. Ona tili (Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 8-sinfi uchun darslik) O'zXTaV. Toshkent - 2019.